

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
EWELINA I MARCIN GRUSZCZYŃSCY S.C.

UL. W. ŚWIADKA 1/15, 35-310 RZESZÓW
NIP: 813 352 76 09, TEL. 602 294 131 | 602 494 826
konservacjadziedzi@gmail.com

**Program Prac Konserwatorskich
przy drewnianym ołtarzu głównym z lat 1901-1907 autorstwa Wojciecha Samka
z kościoła parafialnego pw. Św. Wojciecha BM w Bolestawiu.**

niejszy z a ł a c z n i e
stanowi integralną część do:

Decyzji

z dnia 20/2024/B

stanowienia

nił

z dnia 26.05.2024

OPRACOWANIE:

Marcin Gruszczyński

artysta plastyk

KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
dyplom ASP Kraków nr 5764

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI

EWELINA I MARCIN GRUSZCZYŃSCY s.c.

ul. W. Świadka 1/15, 35-310 Rzeszów

tel. 602-494-826, 602-294-131

NIP: 813-35-27-609, REGON 180280190

Rzeszów, sierpień 2024 r.

z up. Małopolskiego Wojewódzkiego
Konservatora Zabytków w Krakowie
p.o. Kierownika Delegatury w Tarnowie

mgr inż. arch. Paulina Hebda

I. Historia kościoła¹.

Parafia pw. Św. Stanisława Biskupa w Bolesławiu powstała prawdopodobnie już w XII w. z fundacji rycerskiej. Pierwsze wzmianki pisemne o jej istnieniu pochodzą z wykazów świętopietrza płaconego w 1326 r. Właścicielem dóbr obejmujących miejscowość Bolesław był Jan Pakosław z rodu Półkoźców, który otrzymał w 1354 r. od króla znaczne tereny w obecnym powiecie dąbrowskim jako nagrodę za zasługi oddane podczas wyprawy na Ruś. Od 1422 r. dobra należały do syna Pakosława, Stanisława Ligęzy z Gorzyc, a od 1472 r. do wnuka Pakosława Feliksa Ligęzy. W rękach Ligezów Bolesław pozostawał do XVIII wieku, później stał się własnością Lubomirskich, Jordan-Stojowskich i innych rodów.

Kościół parafialny pw. Św. Wojciecha Biskupa usytuowany jest w centrum miejscowości Bolesław, po północnej stronie głównej ulicy przebiegającej przez wieś. Świątynia jest orientowana, usytuowana na obszernej działce (dawny cmentarz przykościelny) otoczonej wtórnym ogrodzeniem. Po stronie południowej, w obrębie ogrodzenia znajduje się dzwonnica, zabudowania plebańskie wzniesiono na zachód od kościoła.

Kościół w Bolesławiu wymieniany był w dokumentach od XV wieku. O najstarszej, drewnianej budowli brak jest precyzyjnych informacji. Wiadomo, że istniał przy niej szpital i szkoła (1539-1664). Został on rozebrany po 1618 r.² Budowa obecnej, murowanej świątyni rozpoczęła się 5 września 1611 r. po wcześniejszym podpisaniu w dniu 7 sierpnia 1605 r.³ kontraktu między fundatorem Stanisławem Ligezą a wykonawcami- Benedyktem Bonanome, mieszczaninem pińczowskim oraz Andrzejem Jastrząbką, mieszczaninem krakowskim. Obydwaj byli cenionymi kamieniarzami pracującymi w założonych przez włoskiego rzeźbiarza Santi Guccio warsztatach pińczowskich. Budowa ukończona została 1632 r. pod nadzorem ks. Jana Koziatulskiego. Konsekracji świątyni dokonał 22 października ks. bp Tomasz Oborski. Budowla została poważnie uszkodzona podczas konfederackich działań wojennych w latach 1708-1711, jej rekonsekracja nastąpiła w 1736 r. z udziałem metropolity lwowskiego ks. bpa Jana Skarbka.

Wnętrza świątyni odnawiane były w latach 1855-1862. W latach 1890-91 kościół został powiększony w kierunku zachodnim poprzez przedłużenie nawy. W latach 1904-1906 nawę przykryto pozornym, drewnianym sklepieniem.

Najstarsze wyposażenie kościoła stanowią obiekty wykonane zaraz po jego powstaniu. Są to kamienne elementy wystroju kaplicy grobowej Ligezów, chrzcielnica, kąpielnica w kruście południowej, nagrobek mężczyzny z rodu Ligezów w kaplicy północnej, płyta konsekracyjna z 1632 r. w prezbiterium oraz drewniany, późnorenansowy ołtarz Św. Anny w kaplicy Ligezów. Z późniejszego wyposażenia wymienić należy XVIII-wieczną, rokokową drewnianą ambonę, stacje Drogi Krzyżowej malowane w 1855 r. oraz cztery nastawy ołtarzowe (ołtarz główny, ołtarze boczne: Matki Bożej Różańcowej, Chrystusa Dobrego Pasterza i Najświętszego Serca Jezusowego) wykonane w latach 1901-1907 przez Wojciecha Samka z Bochni. Zabytkowe wyposażenie wnętrza kościoła wpisane zostało do Rejestru Zabytków Województwa Małopolskiego pod numerem B-450/M dnia 7 czerwca 2017 r.

W latach 1971-2009 przeprowadzono prace konserwatorskie przy wybranych elementach wnętrza kościoła:

- 1971 r. badania sondażowo-odkrywkowe na obecność polichromii ścian i sklepień, dr Józef Furdyna,
- 1973 r. prace konserwatorskie przy drewnianym ołtarzu Św. Anny z Kaplicy Ligezów, dr Józef Furdyna,
- 1985 r. prace konserwatorskie przy XVII-wiecznych, kamiennych elementach wystroju kościoła, mgr Jan Chądzyński,
- 2009 r. prace konserwatorskie przy XVII-wiecznych, kamiennych elementach wystroju kościoła, mgr Paweł Dziurawiec.

II. Charakterystyka obiektu.

Drewniany ołtarz główny pw. św. Wojciecha BM wykonany został w latach 1901-1907 przez Wojciecha Samka z Bochni. Na sześciennym, murowanym mieniu z płycinowym antepedium umieszczony jest dwukondygnacyjny tron z tabernakulum. Za nim ustawiona jest predella flankowana po bokach symetrycznymi, półkoliście zwieńczonymi bramkami. Powyżej predelli znajduje się dwukondygnacyjna,

¹ Źródło: Wkładka do Karty Ewidencyjnej Zabytków Architektury i Budownictwa autorstwa mgr M.H. Grabskiego, październik 1999 r.

² Studia nad sztuką renesansu i baroku, tom VII, cz. 2. Ks. Piotr Drewniak „Mauzoleum rodowe fundacji Ligezów w Bolesławiu nad Wisłą dziełem Andrzeja Jastrząbki i Benedykta Bonanome”. s. 62

³ Tamże, s. 64

trójosiowa nastawa z wnęką, w której ustawiona jest drewniana, polichromowana figura Św. Wojciecha. Po bokach mniejsze nisze z rzeźbami śś. Jadwigi Śląskiej i Kazimierza Królewicza. Na osi, w zwieńczeniu ołtarza znajduje się kolejna nisza z rzeźbioną sceną Chrystusa na krzyżu adorowanego przez parę aniołów. Po bokach zwieńczenia kartusze z herbami Orła Białego i Pogoń. Całość struktury zdobiona jest snycerską ornamentyką w formie złożonych neomanierystycznych motywów roślinnych.

III. Technika wykonania obiektu.

Po wykonaniu badań stratygraficznych oraz na podstawie obserwacji formy i naturalnych odkrywek na powierzchni ołtarza, detalach snycerskich i rzeźbach figuralnych określić można budowę technologiczną zabytku.

Nastawa ołtarzowa, antepedium oraz cokoły w całości wykonane są z drewna. Elementy konstrukcyjne wykonano z drewna iglastego, wszelkie rzeźbione dekoracje: ornamenty, profile i rzeźby z drewna liściastego, miękkiego (lipowego?). Na powierzchnię drewna nałożono zaprawę kredowo-klejową. Cała powierzchnia struktur (z wyjątkiem odwrocia) pokryta jest warstwą malarską. Pierwotna kolorystyka ołtarza była składała się z ciemnych zieleni, brązów i czerwieni w płycinach oraz żółcieni i jasnej zieleni w płaskich partiach struktury. Dodatkowo, na warstwach malarskich w płycinach wykonane zostały złożone dekoracje w formie wici roślinnych i ornamentów patronowych (tło wnęki, predella) w technice mikstionowej. Rzeźbione ornamenty, profile i listwy pierwotnie pokryto złotem płatkowym w technice pulmentowej, z rozróżnieniem partii polerowanych i matowionych. Figury z ołtarza pokryte zostały barwną warstwą malarską dodatkowo dekorowaną złoceniami w technice mikstionowej w partiach lamówek i atrybutów.

Fragmenty pierwotnej polichromii predelli zdobionej złożonymi ornamentami roślinnymi odstonięte podczas badań stratygraficznych.

IV. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń.

Ołtarz główny z figurą Św. Wojciecha zachował się w stosunkowo dobrym stanie technicznym, jednak powierzchnia jego struktury i rzeźb pokryta została w trakcie renowacji wykonanych w XX wieku dwoma warstwami przemalowań olejnych, zabrudzeniami oraz pociemniałym (pożółkłym) werniksem. Miejscami, szczególnie w partiach cokołów widoczne są przetarcia warstwy polichromii i zapraw do drewna struktury. Widoczne są liczne pęknięcia i rozspojenia w miejscach klejenia elementów konstrukcji ołtarza, drewno w partiach odwrocia struktury i detali snycerskich wykazuje ślady długotrwałej działalności drewnojadów. Powierzchnia detali snycerskich, pokrytych wtórnie miejscowo szlagentem jest mocno zakurzona, pokryta warstwą zabrudzeń, widoczne są spękania zapraw.

V. Wnioski i założenia dotyczące badań konserwatorskich.

Przed przystąpieniem do prac konserwatorskich przy elementach ołtarza głównego pw. Św. Wojciecha w Bolesławiu przeprowadzone zostały badania stratygraficzne które pozwalają na zaproponowanie Programu Prac Konserwatorskich. Dokładne rozróżnienie warstw historycznych i technologicznych, ich zasięgu i stanu zachowania pozwoli na odpowiednie decyzje konserwatorskie co do technologii konserwacji obiektu. Wyniki badań konserwatorskich potwierdzające istnienie dobrze zachowanej pierwotnej warstwy kolorystycznej pozwalają zaproponować powrót do wyeksponowania pierwotnego założenia estetycznego całości ołtarza.

Przed rozpoczęciem prac konserwatorskich wykonana zostanie dokumentacja fotograficzna i pomiarowa ołtarza. Następnie przy obiekcie ustawione zostaną rusztowania pozwalające na dostęp do poszczególnych elementów jego konstrukcji. Elementy ruchome, takie jak detale snycerskie, figury, mniejsze elementy konstrukcyjne zostaną zdemontowane i przewiezione do pracowni konserwatorskiej. Duże elementy konstrukcji ołtarza podane zostaną pracom konserwatorskim in situ, ze względu na możliwe w przypadku ich demontażu zniszczenia pierwotnych połączeń drewna.

Uwzględniając kultowy charakter obiektu proponuje się przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej mającej na celu przywrócenie pierwotnych walorów estetycznych i rozwiązań kolorystycznych ołtarza.

Konserwacja obiektu przeprowadzona zostanie w dwóch etapach:

- konserwacja techniczno-zachowawcza wartościowych historycznie i artystycznie warstw obiektu,
- konserwacja estetyczna zmierzająca do przywrócenia zabytkowi jego pierwotnych walorów plastycznych.

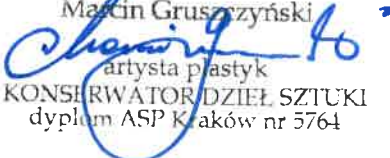
Celem przeprowadzenia konserwacji techniczno-zachowawczej będzie zatrzymanie procesów destrukcyjnych postępujących w obiekcie, wyeliminowanie ich przyczyn oraz przywrócenie warstwom obiektu utraconych właściwości technicznych. Zasadniczym zabiegiem o znaczeniu technicznym będzie impregnacja oraz dezynfekcja i dezynsekcja drewna cokołów ołtarza oraz ich detali snycerskich. Zabiegi te przeprowadzone zostaną metodą kąpieli elementów drobnych oraz powlekania elementów struktury. W ołtarzu występuje wiele elementów zniszczonych na skutek działalności drewnojadów. Partie te w razie konieczności należy zrekonstruować w drewnie. Ubytki mniejsze wymagają uzupełnienia kitami trocinowymi na spoiwie Paraloid B-72 i masą epoksydową Axson. Usunięte zostaną przemaalowania i pociemniały werniks z powierzchni pierwotnej polichromii struktury ołtarza i elementów rzeźbiarskich. Powierzchnia złożona zostanie odczyszczona z zabrudzeń i nawarstwień metodami mechanicznymi i chemicznymi. Wykonana zostanie konserwacja techniczna zapraw polegająca na ich podklejeniu w miejscach złuszczeń oraz uzupełnieniu w partiach ubytków.

Zabiegi o charakterze estetycznym polegać będą na uzupełnieniu i ewentualnej (miejscowej) rekonstrukcji złoteń i srebrzeń detali ołtarza (ubytki pierwotnych złoteń proponuje się uzupełnić złotem i srebrem pudrowym i płatkowym w technice na pulment z rozróżnieniem partii polerowanych i matowionych), z pozostawieniem oryginalnych partii w ich obecnym stanie zachowania (po odczyszczeniu). Odsłonięte, najstarsze warstwy polichromii ołtarza i figur zostaną wyeksponowane i uzupełnione z użyciem odwracalnych farb konserwatorskich po wcześniejszym uzupełnieniu ubytków gruntu kredowo-klejowego i nałożeniu werniksu retuszerskiego.

VI. Program prac konserwatorskich.

1. Ustawienie rusztowań przy ołtarzu i zabezpieczenie pozostałych obiektów we wnętrzu prezbiterium.
2. Oczyszczenie (odkurzenie) ołtarza z nawarstwień brudu i kurzu.
3. Podklejenie ratunkowe odspojonych warstw zaprawy, polichromii i złoteń na powierzchni struktury ołtarza, rzeźb i detali 5% roztworem kleju glutynowego.
4. Wykonanie rozszerzonych badań stratygraficznych na strukturze ołtarza oraz dokumentacji fotograficznej przed konserwacją.
5. Rozpoznanie sposobu i stanu łączeń elementów ołtarza.
6. Demontaż elementów ruchomych ołtarza (rzeźby, ornamenty, profilowane listwy) - przewiezenie do pracowni konserwatorskiej.
7. W razie możliwości technicznych demontaż elementów struktury ołtarza- przewiezenie do pracowni konserwatorskiej.

8. Ewentualna wymiana najbardziej zniszczonych drewnianych elementów nośnych konstrukcji ołtarza.
9. Usunięcie metalowych elementów, tj. gwoździ, haków itp. z powierzchni struktury, rzeźb i detali złożonych.
10. Usunięcie wszystkich nieoryginalnych przemalowań i nawarstwień z powierzchni (przemalowania powierzchni, miejscowe retusze, pociemniały werniks, воск, warstwy szlagmetal i szlagaluminium na detalach snycerskich i listwach) metodą chemiczną bądź mechaniczną, wybraną na podstawie prób.
11. Oczyszczenie z zabrudzeń zachowanych złożeń kompozycją rozpuszczalników z udziałem DMF lub metodą gumowania i chlebowania.
12. Przeprowadzenie zabiegu dezynsekcji drewna struktury, detali snycerskich i rzeźb metodą iniekcji i powlekania środkiem owadobójczym Hylotox Q firmy Altax lub Permethrin.
13. Impregnacja drewna struktury ołtarza, detali snycerskich i rzeźb roztworem tworzywa akrylowego Paraloid B72 lub Hekol I50 w ksylenie, toluenie i acetonie (10-15%), metodą kąpieli elementów drobnych i powlekania partii struktury od strony lica i odwrocia.
14. Chemiczne usunięcie pozostałości tworzywa po zabiegu impregnacji.
15. Sklejenie rozluźnionych połączeń drewna przy użyciu kleju- tworzywa akrylowego Hekol I50 lub kleju winylowego Pattex.
16. Rekonstrukcja zniszczonych fragmentów rzeźbiarskich w drewnie i masie Akson SC 258.
17. Uzupełnienie ubytków drewna w formie wstawek drewnianych lub kitów trocinowych na bazie żywicy Hekol I50 lub Paraloid B 72.
18. Uzupełnienie ubytków zaprawy kredowo-klejowej na powierzchni struktury ołtarza oraz rzeźb i złożonych detali snycerskich.
19. Uzupełnienie ubytków pulmentu.
20. Uzupełnienie ubytków powierzchni złożonej przy użyciu złota płatkowego i złota pudrowego 23 karatowego oraz srebra płatkowego i proszkowego (opracowanie powierzchni poprzez polerowanie i matowienie).
21. Uzupełnienie scalające warstwy pierwotnej polichromii struktury ołtarza i rzeźb figuralnych w technice olejno-żywicznej (farby Maimeri Restauro).
22. Zabezpieczenie warstw malarskich werniksem końcowym akrylowym z filtrem UV.
23. Montaż odjętych elementów w pierwotnym miejscu.
24. Wykonanie pełnej dokumentacji konserwatorskiej według obowiązującego schematu.

Rzeszów, sierpień 2024 r.
Marcin Gruszczyński

artysta plastyk
KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
dyplom ASP Kraków nr 5764

Fot. 1. Drewniany ołtarz główny z lat 1901-1907 autorstwa Wojciecha Samka z Bochni w kościele parafialnym pw. Św. Wojciecha Bpa w Bolesławiu (woj. małopolskie). Widok całości obiektu, stan przed konserwacją. Fot. M. Gruszczyński, kwiecień 2024 r.

Fot. 2. Drewniany ołtarz główny z lat 1901-1907 autorstwa Wojciecha Samka z Bochni w kościele parafialnym pw. Św. Wojciecha Bpa w Bolestawiu (woj. małopolskie). Zbliżenie zwieńczenia ołtarza, stan przed konserwacją. Fot. M. Gruszczyński, kwiecień 2024 r.

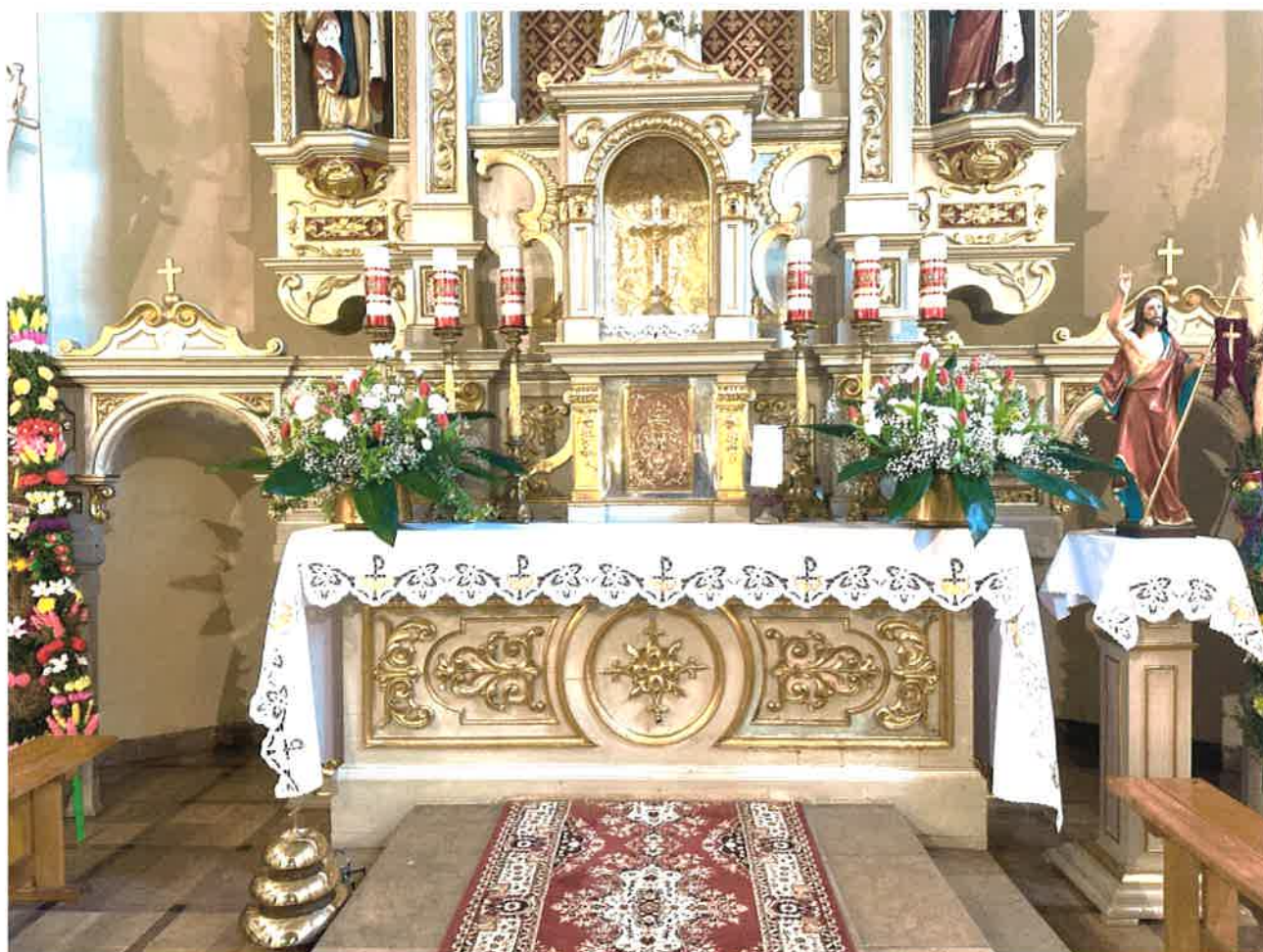
Fot. 3. Drewniany ołtarz główny z lat 1901-1907 autorstwa Wojciecha Samka z Bochni w kościele parafialnym pw. Św. Wojciecha Bpa w Bolestawiu (woj. małopolskie). Zbliżenie figury Św. Wojciecha we wnęce nastawy ołtarza, stan przed konserwacją. Fot. M. Gruszczyński, kwiecień 2024 r.

*Fot. 4. Drewniany ołtarz główny z lat 1901-1907 autorstwa Wojciecha Samka z Bochni w kościele parafialnym pw. Św. Wojciecha Bpa w Bolestawiu (woj. małopolskie). Zbliżenie figury Św. Jadwigi Śląskiej we wnęcie flankującej lewą stronę nastawy ołtarza, stan przed konserwacją.
Fot. M. Gruszczyński, kwiecień 2024 r.*

*Fot. 5. Drewniany ołtarz główny z lat 1901-1907 autorstwa Wojciecha Samka z Bochni w kościele parafialnym pw. Św. Wojciecha Bpa w Bolestawiu (woj. małopolskie). Zbliżenie figury Św. Kazimierza Królewicza we wnęce flankującej prawą stronę nastawy ołtarza, stan przed konserwacją.
Fot. M. Gruszczyński, kwiecień 2024 r.*

*Fot. 6. Drewniany ołtarz główny z lat 1901-1907 autorstwa Wojciecha Samka z Bochni w kościele parafialnym pw. Św. Wojciecha Bpa w Bolestawiu (woj. małopolskie). Zbliżenie antepedium i części cokółowej ołtarza, stan przed konserwacją.
Fot. M. Gruszczyński, kwiecień 2024 r.*